

SOCIALINĖ ATSKIRTIS IR SKURDAS PERMAINŲ LAIKOTARPIU

Projekto *Socialinė atskirtis ir skurdas permainų laikotarpiu* įgyvendinimas – tai pirmasis bandymas Lietuvoje pateikti socialinės atskirties sampratą, remiantis teoriniais šios srities pasiekimais tarptautinėje plotmėje bei išsamiau išanalizuoti socialinės atskirties problemą Lietuvoje. Projektą inicijavo ir įgyvendino Socialinės politikos grupė, finansinę paramą suteikė Jungtinių Tautų vystymo programa Lietuvoje ir Atviros Lietuvos fondas. Projekte dalyvavo Lietuvos teisės universiteto, Vilniaus universiteto ir Vilniaus pedagoginio universiteto mokslininkai bei nepriklausomi ekspertai, statistikos specialistai. Sociologines apklausas atliko „Baltijos tyrimai“.

2002 metų birželio–rugpjūčio mėnesiais buvo atlikti sociologiniai tyrimai „Gyvenimo sąlygos ir socialinė atskirtis“ ir „Nevilties lygio įvertinimas“. Tikslinėmis grupėmis pasirinkta pažeidžiamiausia visuomenės dalis – socialinės pašalpos gavėjai – ir probleminio regiono (Didžiasalio) gyventojai. Šiais tyrimais buvo siekiama suprasti ir išsiaiškinti socialinės atskirties mastą, pobūdį bei priežastis.

Socialinės pašalpos gavėjai. 85 % socialinių pašalpų gavėjų – tai šeimos, auginančios vaikus iki 18 metų, iš jų 42 % sudaro vienišų motinų šeimos. Socialinės pašalpos dydis nėra pakankamas normaliam pragyvenimui (vidutiniškai vienam šeimos nariui per mėnesį mokama 63 Lt.), tačiau ji yra pagrindinis socialiai silpnų bei skurstančių vaikus auginančių šeimų pajamų šaltinis. Socialinė pašalpa labiau paplitusi tarp kaimo gyventojų, 38 % apklaustųjų kaimo gyventojų socialinę pašalpą gauna daugiau nei metai.

Socialinių pašalpų gavėjai nėra pasirengę konkuruoti darbo rinkoje ir stokoja motyvacijos mokytis bei kelti kvalifikaciją. 49 % darbingo amžiaus respondentų yra bedarbiai. 29 % respondentų yra nebaigę vidurinės mokyklos. Nors socialinių pašalpų gavėjų išsimokslinimo lygis yra žemas, tik 11 % apklaustųjų norėtų, kad jų šeimų nariai keltų profesinę kvalifikaciją. Daugiau nei 20 % apklaustųjų geriau linkę gyventi iš pašalpų nei įsidarbinti jų netenkinančiomis sąlygomis.

Dauguma pašalpos gavėjų nepasitiki savo jėgomis, gana pesimistiškai žvelgia į ateitį (tik vienas iš keturių respondentų tiki geresnėmis perspektyvomis) ir savo šeimos situacijos pagerėjimą dažniausiai sieja su valstybės arba aplinkinių pagalba.

Nors egzistuojanti piniginių socialinės paramos sistema padeda skurdžiausiai gyvenančioms šeimoms išgyventi, ji neskatina paties žmogaus būti aktyviam: mokytis, įgyti darbo rinkos poreikius atitinkančią profesinę kvalifikaciją, be to, neugdo atsakomybės už save ir savo šeimą.

Didžiasalio gyventojai. Probleminis regionas pritraukia gyventojus, turinčius mažiausias pajamas ir žemiausią išsimokslinimo lygį. Dauguma apklaustųjų iš Didžiasalio yra atvykę gyventi per paskutinį dešimtmetį. 64 % jų šeimų mėnesio pajamos yra mažesnės nei 250 Lt. Dauguma Didžiasalio senbuvų nurodė didesnes nei 500 Lt šeimos pajamas.

Nedarbo lygis probleminiame regione yra gerokai aukštesnis nei šalies nedarbo lygis. 47 % darbingo amžiaus gyventojų sudaro bedarbiai, iš jų 72 % nedirba jau daugiau nei dvejus metus.

Galimybės įsidarbinti, siekti aukštesnio išsimokslinimo, įgyti naują profesiją probleminiame regione yra labai menkos. 76 % nedirbančių darbingo amžiaus respondentų nedirba, nes neranda jokio darbo ir tik 9 % – neranda tinkamo darbo. Didžiasalyje 54 % nedirbančių darbingo amžiaus respondentų sutiktų dirbti už 100–400 Lt atlyginimą.

Probleminiame regione skurdas ir socialinė atskirtis įsigali dėl galimybių įsidarbinti nebuvimo ir motyvacijos mokytis neturėjimo. Tik pusė Didžiasalio gyventojų (48 %) norėtų patys mokytis, tačiau ir jie tokios galimybės beveik neturi, dažniausiai dėl pinigų stokos.

Dauguma apkaustų Didžiasalio gyventojų netiki geresne ateities perspektyva, iš jų dar didesni pesimistai yra atvykėliai. Absoliuti dauguma respondentų nėra linkę patys aktyviai spręsti susiklosčiusias problemas bei prisiimti atsakomybę už savo gyvenimo kokybę, jie norėtų, kad jų socialines bei ekonomines problemas spręstų Vyriausybė.

Probleminio regiono gyventojai pasmerkti ilgalaikiam skurdui bei atskirčiai, jie yra atsidūrę uždarame priežasčių rate: žemos pajamos, menkos galimybės įsidarbinti, nepakankamas išsimokslinimo lygis, ribotos pasirinkimo galimybės bei silpna motyvacija. Tik tikslinga valstybės politika ir bendruomenės dalyvavimas galėtų padėti įveikti socialinę atskirtį ir skurdą.

Nevilties lygis socialinės atskirties grupėse. Bendras Lietuvos gyventojų nevilties skalės vidurkis (8,41) atitinka nedidelės nevilties lygį. Didžiausias nevilties lygis būdingas vyresniems nei 50 metų amžiaus, žemiausio išsimokslinimo, gyvenantiems kaime ir turintiems mažiausias pajamas gyventojams.

Socialinių pašalpų gavėjai (10,89) ir Didžiasalio gyventojai (11,85) pesimistiškiau žiūri į savo ateitį nei kiti Lietuvos gyventojai.

***

Lietuvoje, kaip ir kitose moderniose Europos visuomenėse, konkurencingumas darbo rinkoje teikia žmogui didžiules pasirinkimo galimybes, tačiau žmonės socialiai atskirti ir pažeidžiami yra ne dėl to, kad šiuo metu yra bedarbiai ar jų pajamos žemos, jie atskirti ir pažeidžiami dėl to, kad ribotos yra jų pasirinkimo galimybės ir menkos ateities perspektyvos.